

İTAAT KAVRAMI

Doç. Dr. İsmail Karagöz*

GİRİŞ

İman ve ibadetin, huzur ve mutluluğun, sevgi ve saygının, aile düzeni ve sosyal hayatın temeli itaate dayanır. Allah'ı, peygamberlerini, kitaplarını, dinin emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını kabul etmek ve din kurallarını uygulamak ancak Allah ve Peygamberine itaat ile mümkün olduğu gibi çocuklar-ana-baba, karı-koca, usta-çırak, işçi-işveren, memur-amir, öğrenci-öğretmen, er-komutan... gibi ailevî, idârî, siyasî, askrî, eğitim-öğretim...bütün insânî ilişkilerde ve görevlerde başarılı olmak da itaat ile mümkün olur. Buna karşılık nefsin süflî arzularına, şeytanlara ve insanların, dine ve akli selîme ters düşen emirlerine ve isteklerine itaat etmek; Allah, Peygamber ve yönetici durumunda olan insanlara isyan etmek; dinin, ahlakın ve sosyal barışın bozulmasına neden olur.

Kur'an ve Sünnette itaat üzerinde çok durulmuş, mü'minlerin neye ve kime itaat etmeleri veya etmemeleri gerektiği açıkca bildirilmiştir. Bu çalışmamızda itaat kavramı üzerinde durmaya çalışacağız.

I. İTAAT KAVRAMININ ANLAMI

a- Sözlük Anlamı

"Tav" (الطوع) kökünden gelen "itaat"; boyun eğmek (inkıyâd), yumuşak davranmak, birinin emir ve yasağına isteyerek uymak anlamındadır. "Tav" الطوع¹ ve "itaat" الإطاعة² kelimeleri de aynı anlamdadır.

Aynı kökten gelen "tatvî" التطوع³, iyi göstermek, teşvik etmek, razı olmak, izin vermek;

"Tatavvu" التطوع⁴; yumuşak olmak, kendini itaate getirmek, nafîle ibadet etmek;

"İstitâ" الاستطاعة⁵ bir şeye gücü yetmek;

"Tâi" الطائع⁶ (çoğulu, tuvvâ' ve ta-iûn); itaat eden;

"Mutavvi" المطوع⁶, gönülden davranan;

* Başkanlık Müfettişi.

1 Bkz. Tevbe, 9/53.

2 Bkz. Nur, 24/53.

3 Bkz. Maide, 5/30.

4 Bkz. Bakara, 2/158.

5 Bkz. Al-i İmran, 3/97.

6 Bkz. Tevbe, 9/79.

“*Tâatün ma'rûfetün*”⁷, iyi ve güze itaat;

“*Mutâ' al-pa'c*”⁸, kendisine itaat edilen anlamındadır⁹.

Bu kelimelerin hepsi Kur'an'da kullanılmıştır.

b- Terim Anlamı

Din ıstılahında itaat; Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına isteyerek uymak¹⁰, yapılmasından dolayı sevap elde edilen her hangi bir ameli yapmaktır¹¹.

II. KUR'AN'DA İTAAT KAVRAMI

İnsanların ve cinlerin itaat ve isyan edebilmelerine karşılık meleklerin ve diğer varlıkların sadece itaatleri söz konusudur. Bu itibarla itaat kavramını insanlar ve diğer varlıklar açısından ele alacağız.

A- İNSANLAR AÇISINDAN İTAAT

Kur'an'da itaat, övme ve yerme ifadesi olarak kullanılmıştır. İtaat edilenler açısından itaat emredilmiş veya yasaklanmış.

1. İtaat Edilmesi Emredilenler

Allah'a, Peygambere ve emir sahiplerine itaat edilmesi emredilmiş, bu emre uyanlar övülmüş ve kendilerine mükâfat va'd edilerek itaat teşvik edilmiştir.

a- Allah'a ve Peygambere İtaat

Kur'an'da 20 âyette Allah ve Peygambere itaat etmek birlikte zikredilmiştir¹².

“*Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin*”¹³,

“*Allah'a ve Peygambere itaat edin*”¹⁴,

“*Allah'a ve Peygamberine itaat edin*”¹⁵,

“*Allah'a ve peygamberine itaat ederseniz, (Allah), yaptıklarınızdan hiç bir şeyi eksik etmez*”¹⁶,

“*Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur*”¹⁷,

“*Allah, onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır*”¹⁸,

“*Kim Allah'a ve Peygamberine itaat eder, Allah'tan korkar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, işte kurtuluşa erenler onlardır*,”¹⁹ buyrulur itaat emredilmiş ve bu kimselerin; “*cennette, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, siddikler, şehitler ve salih kimselerle beraber olacağı*” müjdesi verilmiştir²⁰.

7 Bkz. Nur, 24/53.

8 Bkz. Tekvîr, 81/21.

9 Bkz. İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisü'l-Lüğa*, III, 430. Kahire, 1948. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VIII, 240-241. Beyrut, 1956. Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, III, 349-350. İstanbul, 1886. Levies Me'luf, *el-Müncid*, s. 475. Beyrut, 1986.

10 Şerif Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, s. 140. Baskı yeri ve tarihi yok. et-Tehânevî, *Keşşâfü İstîlâhân'l-Fünân*, II, 915. Kalkute, 1862.

11 Ömer Nasûhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 43. Bilmen Neşriyat, İstanbul,

12 Al-i İmran, 3/32, 132; Nisa, 4/13, 59, 69; Maide, 5/92; Enfâl, 8/1, 20, 46; Tevbe, 9/71; Nur, 24/52, 54; Ahzab, 33/33, 66, 71; Muhammed, 47/33; Fetih, 48/17; Hucûrât, 49/14. Mücadele, 58/19; Teğâbün, 64/12.

13 Nisa, 4/59; Maide, 5/92; Nur, 24/54; Teğâbün, 64/12.

14 Al-i İmran, 3/32, 132, Muhammed, 47/33.

15 Enfâl, 8/1, 20, 46 ; Mücadele, 58/ 13.

16 Hucûrât, 49/14.

17 Ahzab, 33/71.

18 Nisa, 4/13 ; Fetih, 48/17.

19 Nur, 24/52.

20 Nisa, 4/69.

Peygamber (a), “*Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım! Kalbimi dinin ve itaatin üzerine sabit kı!*” diye dua etmiş²¹ ve mücahid insanı, “*Allah’a itaat konusunda nefsi ile mücadele eden kimse*”²² olarak tarif ederek Allah’a itaatin önemini vurgulamıştır.

Allah’a ve Peygambere itaat, mü’minlerin en bariz vasfıdır. Kur’an’da, “*Mü’min erkek ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Onlar iyiliği emrederler, münkeri (dinin yasakladığı ve akli selimin hoş görmediği şeyleri) nehyederler, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, Allah ve Peygamberine itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir*”(9/71)²³,

“*Aralarında hükmetmesi için Allah’a ve Peygamberine çağırıldıkları zaman mü’minlerin sözü ancak, “işittik ve itaat ettik” demeleridir. İşte kurtuluşa erenler bunlardır*”(24/51) buyrulmuştur.

İman ettikten sonra Allah ve Peygambere itaatten yüz çevirmek imanla bağdaşır bir davranış değildir. Bunu ancak münafiklar yapabilir²⁴. Yüce Allah, münafiklar hakkında;

“*Allah’a ve Peygambere itaat ettik diyorlar, sonra onlardan bir grup bunun ardından yüz çeviriyor. Bunlar müminler değillerdir.*” (24/47) demiştir. Çünkü Allah’a ve Peygamberine itaat, imanın gereğidir. Yüce Allah;

“*Eğer mü’minler iseniz Allah’a ve Peygamberine itaat edin*” (8/1) buyurmuştur. Allah’a ve peygamberine itaat eden kimse, merhamete mazhar olur. Kur’an’da; “*Allah’a ve Peygambere itaat edin tâki merhamet olunasınız*” denilmiştir (3/132).

Allah’a ve Peygamberine itaat etmeyenler, âhirette pişman olacaklardır: “*(Kâfirler), yüzleri ateşte (dağlanıp) çevrildiği gün; ‘Eyvah bize! Keşke Allah’a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik’ diyeceklerdir*” (33/66).

Allah’a ve Peygamberine itaat; Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına, tavsiye ve hükümlerine, helal ve haramlarına uymaktır. Allah’a ve Peygamberine itaati birbirinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü her ikisinin de emrettiği ve nehyettiği şeyler aynıdır. Allah’a itaat eden Peygambere, Peygambere itaat eden de Allah’a itaat etmiş olur. Yüce Allah,

“*Kim Peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur*” (4/80), Peygamberimiz (a) ise,

“*Kim bana itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur, bana isyan eden de Allah’a isyan etmiş olur*”²⁵ buyurmuştur. Çünkü peygamberler itaat edilmesi için gönderilmişlerdir.

“*Biz hiç bir peygamberi Allah’ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik*” (4/64) ayeti bunun delilidir. Bu sebeple,

Nuh (a) kavmine, “*Allah’a ibadet edin, O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin*”²⁶;

21 Ahmed, el-Müsned, VI, 251.

22 Ahmed, VI, 21-22.

23 Yatık çizgiden önceki rakamlar, sure, sonraki rakamlar ise ayet numarasıdır.

24 Bkz. Nur, 24/48 Nisa, 4/81.

25 Buhârî, Ahkâm, I. VIII, 104. Müslim, İmare, 32-33. II, 1466. Bkz Nesâî, Bia. 77; İbn Mâce, Mukaddime, I. Ahmed, II, 93.

26 Meariç, 70/3, Şuara, 26/ 105, 110.

Harun (a), “*Bana uyun ve emrime itaat edin*” (20/90),

Hud (a) (26/126), Salih (a) (26/144, 150), Lut (a) (26/163), Şuayb (a) (26/179), İsa (a)²⁷ ve bütün peygamberler peygamber gönderildikleri insanlara, “*Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin*” diye emretmişlerdir.

Yüce Allah, “*Peygambere itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz*” (24/54), “*Peygambere itaat edin taki merhamet olunasınız*” (24/56) buyurarak peygambere itaat etmeyi teşvik etmiştir.

Allah’a ve peygambere itaat etmek; Allah’tan korkmak (*haşyet*), Allah’a karşı gelmekten sakınmak (*ittika*)²⁸, namaz kılmak, zekat vermek²⁹, kötülüklerden sakınmak (*hazer*), söz dinlemek ve Allah yolunda harcamak (*infak*) (64/16) ile aynı ayetlerde birlikte emredilmiştir.

İtaatin zıddı olarak; *yüz çevirmek (tevellî, ırâd)*³⁰ ve “*İşittiğiniz halde ondan (itaatten) yüz çevirmeyiniz*” (8/20), “*Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz biliniz ki Peygamberimize (düşen görev) ancak apaçık bir tebliğde bulunmaktadır, (yüz çevirmenin vebali size aittir)*”³¹. “*Kim (itaatten) yüz çevirirse (Allah), o kimseyi acıklı bir azap ile cezalandırır*” (48/17) buyurularak itaat teşvik edilmiştir.

Allah’a ve peygambere itaat, kişinin kendisi içindir. Şu ayet bunu açıkça ifade etmektedir: “*Kendi yararınız için gücünüzü yettiği kadar Allah’a karşı gelmekten sakının, (Allah ve Peygamberin öğütlerini) dinleyin, itaat edin ve (Allah yolunda) harcadığınız*” (64/16).

Allah’a ve peygambere itaat, insanlar için hayırlı bir davranıştır (40/46).

Peygambere itaat, Kur’an ve Sünnete uymaktır³².

Peygamberimiz (a), “*Çekinen kimse (ler) hariç bütün tümnetim cennete girecektir*” buyurmuş, bunun üzerine sahabe, “*Çekinen kimdir ya Rasulallah*”, diye sormuş, Peygamber (a) da, “*Bana itaat eden cennete girer isyan eden de çekinmiştir*” cevabını vermiştir³³. Bir başka zaman, “*Cehenneme ancak şakî (olanlar) girer*” buyurmuş bunun üzerine, “*Şakî kimdir*” diye sorulması üzerine; (Şakî, Allah’a ve Peygambere) *itaat ile amel etmeyen, Allah için günah olan fiilleri terk etmeyen kimsedir*” cevabını vermiştir³⁴. Dolayısıyla “*Peygambere isyan eden kimse sapanlardan, itaat eden kimse de hidayete erenlerden olur*”³⁵.

b- Emir Sahiplerine İtaat

Konu ile ilgili âyette şöyle buyrulmaktadır:

“*Ey Mü’minler! Allah’a itaat edin, Peygambere ve sizden (olan) ülü’l-emre itaat edin*”(4/50).

“*Ülü’l-emr*” tabirinde geçen “*ülü’*” kelimesi, sahip demektir. “*el-emr*” kelimesi “*emr*” kökünden bir isimdir. Bu kök; “*emretmek, bir şeyin yapılmasını is-*

27 Al-i İmran, 3/50, Nisa,3/6, 63.

28 Nur, 24/5, Şuara, 26/131, 144, 150....

29 Al-i İmran, 3/32.Tevbe, 9/71 ; Nur, 24/56; Ahzab, 33/33 ; Mücadele, 58/13 ; Teğabün, 64/16.

30 Maide, 5/92; Enfal, 8/20; Nur, 24/47, 54; Teğabün, 64/ 12.

31 Madie, 5/92, bkz. Nur, 24/54; Teğabün, 64/12.

32 Taberî, *Câmi’u’l-Beyna An Te’vîli Ayi’l – Kur’an*, IV, 5/147.

33 Buhârî, İtisam, 2. VIII, 138. Ahmed, II, 361.

34 Ahmed, II, 349

35 Ahmed, IV. 14.

temek, yönetici olmak, yönetmek, çoğaltmak, şiddetlenmek ve tok olmak”, isim olarak “*el-emr*”; iş (şe’n), hal, durum, buyruk, istek, pozisyon anlamlarına gelir³⁶. “*Ülû’l-emr*” terkip olarak; iş, emir, buyruk sahibi demektir.

Ayette geçen “*ülû’l-emr*” ile kast edilenlerin; raşit halifeler, devlet başkanları, komutanlar, yöneticiler, bilginler ve fakihler olduğu söylenmiştir³⁷. *Ülû’l-emr*; askerî, resmî ve sivil her seviyede yönetmek, idare etmek ve emretmek durumunda bulunan her insanı içerir.

Ayette, “*Allah’a itaat edin*” ve “*Peygambere itaat edin*” denilmiş ayrıca “*ülû’l-emre itaat edin*” denilmeyip “*ülû’l-emre itaat, peygambere itaat ile birlikte zikredilmiş ve “minküm” (=sizden) vasfı ile kayıtlanmıştır. Dolayısıyla itaatın farz olabilmesi için ülû’l-emrin müslüman olması ve emrettiği şeyin Allah ve Peygamberin emriyle örtüşmesi, İslama ve akli selîme uygun olması gerekir. Allah’a ve peygambere isyan olan konularda ülû’l-emre itaat olmaz. Bu sebeple Peygamber (a), “Ma’siyetle/ günah olan bir fîl ile emredilmesi hariç müslüman kişinin sevdiği ve sevmediği her konuda itaat etmesi ve söz dinlemesi farzdır. Eğer ma’siyetle emredilirse (müslüman) bu konuda itaat etmez ve söz dinlemez” buyurmuştur³⁸. Çünkü Peygamber (a)’ın beyanına göre, “Allah’a isyan konusunda insana itaat olmaz. İtaat ancak ma’ruf (İslama ve akli selîme uygun olan şeylerde) olur”³⁹. Mesela emir sahibi içki, hırsızlık, yalan, iftira, zulüm vb günah fiillerin yapılmasını emretse bu emre uyulmaz. Eğer günah olan söz ve fiillere uyulursa emri veren gibi uygulayan da sorumlu ve günahkâr olur.*

Ma’ruf olan şeylerde ülû’l-emre itaat, peygambere itaat gibidir. Bu sebeple Peygamber (a), “*Bana itaat eden Allah’a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah’a isyan etmiştir. Emîre (yöneticilere) itaat eden bana itaat etmiştir. Emîre isyan eden de bana isyan etmiştir*”⁴⁰, “*amirlerinize itaat ediniz*”⁴¹ buyurmuştur.

Müslüman olmayan ülû’lemre itaat, dînen farz kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil varsa ahde (verilen söze ve yapılan sözleşmeye) riayet söz konusudur. Ancak, müslüman olmayan ülû’l-emre itaat dînen farz değil demek onlara isyan edilmesi zorunludur anlamına gelmez⁴². Müslüman nerede yaşarsa yaşasın, emri kimden alırsa alsın ancak İslama uygun olanları yapmak zorundadır.

Ana-babalar, öğretmenler, ustalar, iş verenler ve yönetmek durumunda olanlar, “ülû’l-emr” kavramına dahildirler.

Çocukların; ana-babalarına itaat etmeleri, her dediklerini tutmaları, hatta onlara “öf” bile dememeleri gerekir. Ancak, günah olan bir fiili yapmalarını istedikleri zaman onlara itaat edilmez. Yüce

36 Leis Me’lûf, *el-Münced*, S. 17-18.

37 Taberî, IV, 5/147-150; Hamdi Yazır, II, 1376-1377.

38 Müslim, İmare. 38. II, 1469. Buhârî, Ahkam, 4. VIII, 105. Tirmizî; Cihad, 29. IV, 209. Nesâî, Bî’a, 31. VII, 160. Bkz. Ebu Davud, Cihad, 87; İbn Mace, Cihad, 40.

39 Müslim, İmare, 39. II, 1469; Buhârî, Ahkem, 4. VII, 105. Nesâî, Bî’a, 34. VII, 160. Ahmed, I, 94. Bkz. Ebu Davud, Cihad, 37; İbn Mace, Cihad, 40.

40 Buhârî. Ahkâm, I. (VII, 104); Müslim, İmare, 32-33. (II, 1466).

41 Ahmed, II, 93.

42 Hamdi Yazır, II, 1375.

Allah, “*Biz insana ana-babasına iyilik etmeyi /iyi davranmayı tavsiye ettik. (Ey insan!) Eğer onlar senin hakkında bilgin bulunmayan bir şeyi bana ortak (şirk) koşman için çalışırlarsa onlara itaat etme*” buyurmuştur⁴³.

Aile reisleriyle ilgili olarak Kur’an’da; “*Erkekler, kadınların üzerine yöneticidirler... Eğer (hanumlarınız) size itaat ederlerse onların aleyhine başka bir yol aramayın*” denilmiştir⁴⁴.

İtaatin söz konusu olabilmesi için bir emrin, isteyin, telkinin ve tavsiyenin veya bir yasağın bulunması gerekir. Emir, telkin, tavsiye veya yasak olmadan bir insanı taklit etmek, ona uymak vb davranışlar Kur’an’da “*ittibâ*” kavramı ile ifade edilmiştir. “*İttibâ*” kavramı, itaati de içine alan daha geniş kapsamlı bir kelimedir. “*İcâbet*”, “*isticabe*” ve “*kunut*” kelimeleri de itaat ile eş; “*isyan*”, “*muhâlefet*”, “*şikâk*” ve “*hidâd*” kelimeleri zıt anlamdadır.

2. İtaat Edilmesi Yasaklananlar

Kur’an’da Allah’a, Peygambere ve müslüman yöneticilere itaatin emredilmesine karşılık müşrik, münafık, kafir, hıristiyan, yahudi, bozguncu, günahkâr, müsrif, yalancı ve yalanlayıcı... insanlara itaat edilmesi yasaklanmıştır. Şimdi bunları görelim:

a- Kâfirlere İtaat

“*Kâfirlere itaat etme, bu Kur’an ile onlara karşı büyük bir cihat yap*”⁴⁵. “*(Ayetleri ve peygamberleri) yalanlayanlara itaat etme*” (68/1)

b- Münafıklara İtaat

“*Kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah’a gü-*

ven. Vekil (koruyucu) olarak Allah yeter” (33/48).

c- Müşriklere İtaat

“*Şeytanlar (müşrikler), dostlarına sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, siz de (onlar gibi) müşrikler olursunuz*” (6/121).

d- Ehl-i Kitaba İtaat

“*Ey mü’minler! ehl-i kitaptan (hristiyan ve yahudilerden) her hangi bir gruba itaat ederseniz imanınızdan sonra (onlar) sizi döndürüp kafir yaparlar*” (3/100).

Bu ve benzeri ayetlerde Allah; kafir, müşrik, münafık ve ehl-i kitaba itaat edilmesini yasaklamaktadır. Bunlara itaat; onların İslama uymayan inanç, düşünce, söz, fiil ve davranışlarını benimsemektir. Nitekim Yüce Allah, “*(Ey Peygamberim!) Rabbinin hükmüne sebat et ve onlardan (kâfirlerden) hiç bir günahkâra veya nanköre itaat etme*” (76/24) buyurmuştur. Burada yasaklanan şey, kafirlerin küfür ve isyan olan inanç, söz, düşünce ve fiillerine uymaktır. Küfür ve günah olmayan hususlarda onlara itaatte bir sakınca yoktur⁴⁶. Kâfirlere itaat yasağının din-iman konusunda olduğunu şu ayet açıkça ifade etmektedir:

“*Ey mü’minler! Eğer inkâr edenlere itaat ederseniz sizi arkanıza (küfre) çevirirler. Bu takdirde ziyana uğrayanlara dahil olursunuz*” (3/149).

Din konusunda Allah ve peygambereinden başkasının İslama uymayan sözle-

43 Ankebut, 29/8. Bkz. Lokman, 31/15.

44 Nisa, 4/34.

45 Fûrkan, 25/52. Bkz. Ahzab, 33/1, 48.

46 Beydâvî, VI, 427-428.

rini kabul eden, Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını haram kılan kimse Allah'a bunları ortak koşmuş olur. Çünkü din-helal-haram konusunda Allah'tan başkasını hâkim (hüküm verme, helal ve haram koyma) konumuna yükseltmiş olur⁴⁷.

e- Günahkârlara İtaat

Kafirin küfrü ve isyanı günah olduğu gibi mü'minin isyan olan söz, fiil ve davranışları da günahdır. "*Günahkâr ve nanköre itaa etme*" âyetinin zahiri, bütün kafir ve günahkârları kapsamaktadır⁴⁸. Kehf, Şûara ve Kalem surelerinde şu nitelikleri taşıyan insanlara itaat edilmesi yasaklanmıştır. Bunlar;

* Yalancı (kâzibe),

* Günahkâr (hâtie)⁴⁹,

* (Doğru yanlış demeden) çok yemin eden (hallâf),

* (Din duygusu ve fikri)⁵⁰ zayıf ve hakîr olan (=mehîn yani; alçak, yalancı, değersiz, her kalıba girebilen, her fenalığa sürüklenen, kendi kendini küçük düşüren)⁵¹,

* Başkalarını çok kınayan, ayıplayan, gıybet eden ve kötüleyen,

* İnsanların arasını bozmak için kögüculukla gezen, söz getirip götürülen, hafiyelik yapan ve boş boğaz (meşşâ' bi nemîm),

* Hayra engel olan, çok cimri (menâ' li'lhayr),

* Haddi aşan, zalim (mu'tedî), mütecaviz ve hakkına razı olmayan,

* Âsi, çok günahkâr, vebal yüklü (esîm),

* Kaba davranışlı, kötü ahlaklı, saygısız, zorba, gaddar, müstebid, obur (util)

* (Şirk, küfür, isyan, günah, şer, zina vb) kötülüklerle damgalı olan (zenîm)⁵²,

* Kalbini Allah'ın zikrinden alıkoyan,

* Heva ve hevesine uyan, arzu ve isteklerini her şeyin üstünde tutan,

* İşi hep aşırılık olan⁵³,

* Yer yüzünde bozgunculuk yapan, düzeltici ve yapıcı olmayı,

* Aşırı giden (müsrif)⁵⁴

kimselerdir.

Bu özelliklere sahip olan insanlar, itaate layık değildirler. Ayetlerde yasaklanan husus; bu fiillerin işlenmesi ile ilgilidir. Kendilerine itaat edilmesi yasaklanan bu insanların yaptıkları, fert ve toplumun zararına olan ahlak dışı söz, fiil ve davranışlardır. Bu tür insanlara itaat; kişi, aile ve toplumu fesada ve ziyana götürür. Günah olan söz, fiil ve davranışa itaat günah; nifak (iki yüzlülük), şirk (Allah'a ortak koşma) ve küfür (enkâr) olan söz ve fiillere itaat ise nifak, şirk ve küfürdür.

Böyle insanlar, insanı Allah yollundan saptırır, küfre veya günaha götürürler. Yüce Allah bu gerçeği şöyle bildirmektedir:

"Yer yüzünde bulunan (insan)ların çoğuna itaat edersen (onlar), seni Allah yolundan saptırurlar" (6/116).

47 Nesefî, II, 476-477.

48 Nesefî, II, 427.

49 Alak, 96/16, 19.

50 Hazin, VI, 327.

51 Hamdi, Yazır, VIII, 5273.

52 Kalem, 68/8-13.

53 Kehf, 18/28.

54 Şuara, 26/15-152.

Allah'a isyan konusunda insanlara, büyüklere, liderlere, başkanlara itaat edip doğru yoldan sapanlar, âhirette pişman olacaklar ve suçu büyüklerine ve beylerine atacaktırlar:

“(Kâfirler) yüzleri ateşte (pişirilip) çevrildiği gün”⁵⁵ (şöyle) derler:

-“Rabbimiz! Biz beylerimize ve büyüklere uyduk da bizi yoldan sapturdular. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver. Onlara büyük bir lanet eyle” (33/67-68).

B. DİĞER CANLILAR AÇISINDAN İTAAT

Cin Suresinde cinlerin; müslüman ve kafir, salih ve âsi olanlarının bulunduğu bildirilmiştir⁵⁶. Müslüman ve salih olanlar, Allah ve Peygambere itaat etmişler, sapanlar ve salih olmayanlar ise isyan etmişler demektir.

Melekler ise, “Allah’ın emrettiği şeylere isyan etmezler ve emredildikleri şeyleri yaparlar” (66/6).

İnsan ve cinlerin dışında yer yüzünde canlı ve cansız bütün varlıklar, Allah’a boyun eğmişler ve itaat emektedirler.

“Göklerde ve ylerde olanların hepsi ister istemez (ta’an ve kerhen) Allah’a secde ederler...”(13/15)

Bu ayetlerde geçen “tav’an ve kerhen” (ister istemez) kelimeleri, bu varlıkların, isyan etme, itaate gelmeme kabiliyetlerinin olmadığını ifade eder. Bu varlıklar, daha yaratılırlarken Allah’ın emrine isteyerek boyun eğmeyi kabul etmişlerdir:

“Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve arza, “ isteyerek ve istemiyerek (varlığa) gelin” dedi. (Onlar da) isteyerek geldik dediler (kâletâ eteynâ

tâi’îyn” (41/11). Allah, her varlığa bir görev vermiş ve kâinata bir nizam koymuştur (sünnetullah). İnsan ve cinlerin irâdî hareketlerinin dışında bütün varlıklar, kendilerine yüklenen görevleri yaparlar ve ilâhî düzsene uyarlar.

SONUÇ

Sözlükte “boyun eğmek, birinin emir ve yasağına isteyerek uymak” anlamına gelen “itaat”; din istilahında; “Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına, isteyerek uymaya” denir. Yapılmasından dolayı sevap elde edilen her inanç, söz, fiil ve davranış itaattir.

İnsan ve cinlerin dışındaki canlı ve cansız bütün varlıklar, Allah’ın emirlerine isteyerek itaat ederler, ilâhî yasalara uyarlar, asla isyan etmezler.

Cin ve insanlara, itaat ve isyan edebilme yeteneği verilmiş, itaat veya isyan iradelerine bırakılmıştır. Ancak, Allah, Peygamber ve müslüman olan ülü’l-emrin, İslama ve akli selime uygun olan emir ve yasaklarına itaat emredilmiş; müşrik, münafık, kâfir, hiristiyan, yahudi, yalancı, bozguncu... insanlara itaat ise yasaklanmıştır.

Kafir veya mü’minlere itaat yasağı; Allah ve peygamberine isyan olan konular için söz konusudur. Günah olmayan konularda kafir de olsa insanlara itaatte dînen bir sakınca yoktur. Müslümanın, Allah ve peygambere isyan olmamak şartıyla verdiği sözlere ve yaptığı sözleşmelere uyması inancının gereğidir.

55 Ahzab, 33/66.

56 Cin, 72/11, 14, 15.